

TÁRSASÁGI HÍREK

BENEDEK MARCELL

(1885—1969)

Mélyen belevésődtek édesapja Testamentumának szavai: „Az a tudat, hogy bár egy embernek is igaz lelki gyönyört szerzettél írással, nekem legalább többet ér, mint száz író társnak a reklámja, émelygős, hazug dicsérete.” Egész életében az irodalom szerelmese és lelkes propagandistája maradt. A legalázatosabb, leghálátlanabb műfajokat művelte legnagyobb kedvvel: az irodalomnépszerűsítő esszét, a lexikonszerkesztést és a fordítást. Az olvasók tízezrei, akik az ő könyvei nyomán tanulták meg az olvasás művészetét, talán néha hálátlanul fordultak el tőle a nagy mesterek felé, de éppen ez volt a célja, ez volt munkája értelme. Ha voltak is nagy megszakítások tanári pályáján, élete végéig maradt benne valami tanáros. Nem a pedantéria értelmében, hanem tiszteletet parancsoló egyénisége, nevelői tekintélye okán. Pályája a *Nyugat* első nemzedékéhez kapcsolódik ugyan időben, mégsem azonosul vele teljesen soha. Csak az új iránti fogékonysága és világirodalmi érdeklődése kapcsolja a nyugatosokhoz. Ez hajtotta a Thália Társaság lelkes fiataljai közé is.

Az elsők között volt, akit műveltsége, olvasottsága, széles látóköre szinte predesztinált egy-egy átfogó, egész irodalmakat vagy éppen a világirodalom egy-egy szakaszát felölelő szintézis megírására. 1920-ban megjelent műve, *A modern világirodalom* nemcsak a legigényesebb ilyen jellegű munka Babits és Szerb Antal előtt, hanem jelentős állomás is irodalomtörténetírásunk útján. Először száll szembe benne a Taine nyomán eluralkodott lapos pozitivizmus és akadémizmus irodalomfelfogásával, a világirodalom fogalmát pedig Goethe szellemében értelmezve nagyon közel kerül ahhoz, amit ma összehasonlító irodalomtörténetnek nevezünk. Az akkor legmodernebb világirodalom mellett külön fejezetet kap benne a modern magyar irodalom is, középpontjában Adyval.

Nagyon sokat tett annak érdekében, hogy a magyar olvasók széles rétegeiben kialakítsa a világirodalmi szemléletet. Zolával, Victor Hugoval, Anatole France-szal, Romain Rolland-nal foglalkozó könyvein kívül esszék, fordítások tömegét és nem utolsósorban világirodalmi lexikonját is ennek a célnak szolgálatában írta.

Nem tartozott semmilyen irodalmi csoportosuláshoz, de amiben valaha hitt, akivel valaha azonos célok felé tartott, azt nem tagadta meg soha. Világnézetét annak a három embernek a példája szabta meg, akit mesterének vallott. Benedek Elek szigorú moralitása, Riedl Frigyes tudósi alázata és Romain Rolland harcos humanizmusa formálta benne tudatosan az embert és az író.

Alakja, haláláig nem lankadó lelkes munkája, emberségének példája nem egykönnyen pótolható hiánya irodalmi életünknek. Művei tanulsága azonban velünk marad, és Benedek tanár úr szeretetteljes szigorával mindig tanulásra serkent.

VEZÉR ERZSÉBET

ECKHARDT SÁNDOR

1890—1969

Eckhardt Sándor halálával a francia és a magyar filológia egyik nagy érdemeket szerzett mestere távozott sorainkból.

A tudomány eredményeit és módszereit az Eötvös kollégiumban, majd az École Normale Supérieure-ben ismerte meg. Érdeklődése a XVI. század s módszertani szempontból az összehasonlító irodalomtörténet felé fordult. Doktori disszertációja Balassi Bálint irodalmi mintáiról, s első nemzetközileg is ismert munkája a francia reneszánsz egyik kis mesteréről, Remy Belleauról szólt.

Világzsemléletét a Franciaországban ekkor kibontakozó katolikus megújítási mozgalom s társadalmi kérdésekben a konzervativizmus határozta meg. Ez azonban nem akadályozta abban, hogy filológiai munkásságában ne foglalkozzék például a francia forradalom eszméinek hatásával Magyarországon. Igaz, e hatással szembeállította a XVIII. századi régi magyar hagyományosság képviselőinek védekezését. Ez az 1924-ben megjelent munka (*A francia forradalom eszméi Magyarországon*) egyébként arra hívja fel a figyelmet, hogy Eckhardt Sándor nem maradt meg kutatásai közben a szépirodalom terén, hanem az eszmetörténet is foglalkoztatta. Még szélesebbkörű tájékozódásra mutat — t. i. a művelődéstörténet és a szociálpszichológia felé — *A francia szellem* című könyve. Magában a kérdésfeltevésben szellem-történeti indítás érzik, de a sokszor nagyon is egysíkú nemzetkarakterológiáktól eltérően a szerző felhívja a figyelmet a nemzeti sajátosságok interpretálásának különbségeire, még ha ezek mélyebb történelmi okait nem is mindig keresi.

A komparatizmus módszere, amelyet Eckhardt Sándor főleg a magyar—francia kapcsolatok szempontjából gyakorolt, mint elmé-

leti kérdés is foglalkoztatta. Az 1931-ben Budapesten rendezett irodalomtörténeti kongresszuson Közép-Európa kívánta alkalmazni a francia összehasonlító irodalomtörténeti módszert, ami új gondolat volt, még akkor is, ha ott kísértett benne a magyar „kultúrfölny” elmélete. Ez a kezdeményezés olyan munkákat indított el, amelyek később lehetővé tették a közép-kelet-európai népek közös múltjának és mindenekelőtt irodalmi kapcsolatainak feltárását.

A szellemtörténeti konstrukciókon túlmutatnak azok a tanulmányai, amelyek egy-egy konkrét kapcsolati kérdést vizsgálnak a filológia pontos eszközeivel. A Sicambria-monda életrajza, a Párizsban járt magyar humanistákról szóló tanulmány, a strasbourgi magyar szónokképzés bemutatása és sok más kisebb munka lényegesen gazdagítja a magyar irodalom- és művelődéstörténetet.

A magyar irodalomtörténészek mindenekelőtt Balassi-kutatót láttak Eckhardt Sándorban. A *Balassi Bálint* című tanulmányosorozata, *Az ismeretlen Balassi Bálint* és végül az *Új fejezetek Balassi Bálint viharos életéből* című munkája a XVI. századi magyar irodalom új összefüggéseit mutatják meg s ugyanakkor hozzájárulnak számos részletkérdés tisztázásához. Példaszerűek Balassi, Rimay műveinek kritikai kiadásai és Bornemisza Péter *Ördögi kísértetek* című munkájának prezentálása.

Eckhardt a filológiát nemcsak irodalomtörténetként fogta fel, hanem odasorolta a nyelvészetet is. Új francia leíró nyelvtant írt, amely elméletileg is sok korszerű elemet tartalmazott. Elsőnek készítette el a nagy magyar—francia szótárt, majd a Sauvageot-szótárak után ő jelentette meg a francia—magyar és magyar—francia „óriás” szótárakat.

Mindehhez tegyük hozzá, hogy 1923-tól 1958-ig megszakítás nélkül a Budapesti Tudományegyetemen a francia nyelv- és irodalom tanáraként tevékenykedett és ezen idő alatt tanárok, kutatók, műfordítók, kritikusok egész sorát nevelte. A tananyag, amelyet átfogott, a legrégebb francia irodalomtól a XIX. századi nagy írókig ívelt s a pedagógus munkájához mindig hozzátartozott a nyelvtan tanítása is.

Eckhardt Sándor tudományos és még inkább közéleti tevékenysége magán hordja a kor és ama társadalmi réteg jellemzőit, amelyet képviselni vélt. Fáradtságos munkával összegyűjtött adatai, életek és művek tudós, alapos, pontos értelmezései fennmaradnak és a magyar irodalomtudomány elidegeníthetetlen részei lesznek a jövőben is. A francia kultúra terjesztésében szerzett érdemei elévülhetetlenek.

Pedagógusi munkájának emléke ott él minden tanítványának emlékezetében, aki ha más utakon is haladt, de mindig tisztelte azt a munkaszeretetet, intellektuális szigort és fegyelmet, amely professzorát jellemezte.

KÖPECZI BÉLA

SOMOGYI SÁNDOR

1930—1969

A felszabadulás utáni tudósgeneráció soraiba tartozott. Az ötvenes években írta meg első jelentősebb művét, egyetemi szakdolgozatát formálta könyvvé. Arany László pályafutását rajzolta ebben, azzal a felkészítetlenséggel, lelkesedéssel, kritikai szellemmel, de egyben tagadhatatlan túlbuzgalommal, amely akkoriban bontakozó marxista irodalomtudományunk egészére jellemző volt. A szaktudománynak az az odaadó szeretete, a kutatás szenvedélye, amely már ebben a karcsú kötetben is felfedezhető, érlelte később gondolatait, s avatta töprengő, munkálkodásainak eredményét aggályosan latolgató tudóssá.

Nem volt könnyű élete. A külső körülmények, mint betegség, s történelem feltette kérdések, az egyéni sors és pálya fordulatai — csak részben adnak magyarázatot. Gondokkal teli életének másik forrása saját egyénisége volt. Lelkiismeretessége könyörtelenül a legmagasabbra helyezte a maga számára megalapított erkölcsi mércét, az önzetlenség, a másokért lobogás erejét emésztette. S mégsem volt derű nélküli ez az élet, a jóakarát és a tiszta emberség világitotta át.

Fiatalon ment el, munkája bevégetlen maradt. Pedig, amit a XIX. század második felének irodalmáról, Gyulairól, Keményről tudott, s amennyit ebből a tudásból adat- és gondolatgazdag publikációi sejtetni engedtek, önmagában véve is jelentős életmű körvonalaira hívták fel tudományunk művelőinek figyelmét. Kételkedve és töprengve, lelkesen vitatkozva, ötleteket mérlegelve, de főképpen kutatásának anyagába aszkétikusan eltemetkezve haladt a tudás bizonyosságára, a tudományos igazság felé. Egyénisége, lényé immár fájó emlék, munkája és élete példa, tanulság mindazoknak, akik ismerték.

WÉBER ANTAL

ZOLNAI BÉLA

(1890—1969)

Életének utolsó évtizedében keresően és egyre magányosabban járkált közöttünk, amikor pedig egyik kedvelt studiuma, a nyelvésztétika iránt megújult érdeklődés ismét felé fordította a figyelmet, nemsokára súlyos betegsége zárta el a világtól. Pedig igazi eszmény-

képe nem a négy fal közé bezárkózott szobatudós, hanem, ahogy ő mondta, az „életes irodalomtudomány” volt. Folyóiratának, a *Széphalom*nak egyik, annak idején nagy port felvert programadó tanulmányában a húszas évek végén egy professzor szájából vakmerőnek, ha nem épp lázadásnak minősített tételt fejtett ki: a magyar irodalomtudománynak a XX. század első évtizedeiben megszületett modern irodalmunk élményétől kell megújulnia; s ettől kezdve hosszú évekig szenvedélyesen harcolt Ady és a *Nyugat* elismertetése érdekében, s hol szaktudománya nyelvén, hol pedig a *Széphalom* franciás íróniával megírt rövid reflexióiban vagy épp szellemesen összeállított „collage”-aival támadta az akadémikus irodalomszemlélet vaskalaposságát. A *Széphalomban* egyébként már első évfolyamától kezdve Adyról, Babitsról olvasunk igényes írásokat. Itt jelent meg az ifjú Szerb Antal néhány tanulmánya, szépirodalmi részében pedig az egy ideig állandó munkatársnak számító Juhász Gyula mellett többek között Kosztolányi, Szabó Lőrinc és Radnóti Miklós nevével találkozunk.

Saját irodalomtörténeti munkásságát szerette a *Nyugat* nagy nemzedékével párhuzamos jelenségnek tekinteni, amiben kétségtelenül sok igazság van, pedig Juhász Gyulát kivéve alig van olyan újabb magyar író, akiről önálló tanulmányt írt. Leginkább a régi magyarság két tragikus sorsú írója, Rákóczi és Mikes foglalkoztatta, az ő intellektuális arcuk iránti érdeklődéséből nőttek ki a közép-európai jansenizmust feltáró s a kérdés irodalmában előkelő helyet elfoglaló tanulmányai is. Ezeket a tanulmányokat az összehasonlító irodalomtörténeti módszerek szellemes, sokoldalú alkalmazása mellett első sorban az teszi értékké, hogy a nagy fejedelmet és íródeákját megfosztja a XIX. században rájuk festett romantikus vonásoktól, s életművüket az európai kultúrtörténet nagy összefüggéseibe ágyazza be. Látásmódját leginkább talán a *Nyugat* címlapján látható, finom pszichológiával megalkotott Mikes-plakethez hasonlíthatnánk: „Modernek mindketten — írja Rákócziról és Mikesről —, csillagzatuk a kuruckor éjszakájában egy új emberiség hajnalát jelzi”. Egy beható elemzés az idézett portrék egyik-másik vonásának egyoldalúságára is rámutathatna, megállapításainak jó része azonban máig termékenyítően hat.

Irodalomtörténeti érdeklődésének másik, nagyobb területe a biedermeier volt. Ez a kategória, amit a német szellemtörténet nyomán alkalmazott a magyar és a francia irodalomra, annak idején komoly visszhangot keltett az összehasonlító irodalomtudomány nemzetközi berkeiben. Az idők folyamán ugyan nem bizonyult elég szilárd rendszerező elvnek, de a témakörből megjelent két monográfiája így is sok olyan finom megfigyelést tartalmaz, amelyen akkor is érdemes elgondolkoznunk, ha nem a biedermeier szemszögéből akarjuk meg-

közelíteni a XIX. század harmincas-negyvenes éveinek egyes jelenségeit.

Nyelvtudományi érdeklődésénél csak azért nem időzünk el hosszabban, mert úgy tudjuk, hogy e diszciplína képviselői velünk egyidőben kívánnak tisztelni emléke előtt. Arról azonban itt is kell, legalább egy szót ejtenünk, hogy a XX. század nagy stílusforradalmát ő vonta be nálunk legelőbb a stilisztikai és nyelvészeti érdeklődés körébe, és hogy sokáig az ilyen stúdiumok egyetlen korszerű művelőjének bizonyult.

Fájó szívvel búcsúzunk tőle, szívünk melegével írva le azt a közhelyet, hogy a tanítványok hálájával is. Az állandóan eszméltető, sok irányba ösztönző és utat mutató, tehát az igazi professzorok közül való volt.

BARÓTI DEZSŐ

A TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL

VÁNDORGYŰLÉS

Társaságunk őszi vándorgyűlését Miskolcon rendezte 1969. október 17—19 között a TIT Országos Nyelvi és Irodalmi Választmánya részvételével Miskolc Mj. Város Tanácsa meghívására. A vándorgyűlés lelkes előkészítő és szervező munkájában a Városi Tanács Művelődésügyi Osztálya (Csótai János és Benkő Albertné) mellett Társaságunk Miskolci Csoportja és annak vezetője, Nagy Kálmán is eredményesen közreműködött. A meghívás alapját Dayka Gábor születésének 200. évfordulója képezte, s a vándorgyűlés Tok Miklós, a Városi Tanács elnökhelyettese és Wéber Antal főtítkárral történt megnyitása után a Földes Ferenc Gimnázium nagytermében Kabdebó Lóránt kandidátus emlékezett Miskolc szülőföldre. A megemlékezés után az iskola falán elhelyezett Dayka-emléktábla felavatására és koszorúzására került sor.

A vándorgyűlés másnapján Szauder József, az irodalomtudományok doktora *A felvilágosodás kori irodalom kutatásának legújabb eredményei és problémái* címen tartott vitaindító referátumot. Előadásának szövegét és a kapcsolódó hozzászólásokat jövő évi számaink egyikében közöljük. — Ugyancsak közlésre kerül a vándorgyűlés befejező programjának vitája, amely a *Munkáirodalom — szocialista irodalom* című téma kapcsán zajlott Botka Ferenc kandidátus vitaindító előadása alapján.

VITAÜLÉS

November 14-én — a vitán elnöklő Keresztury Dezső megnyitó szavai után — *A verselemzés néhány kérdéséről* Tamás Attila kandidátus tartott előadást. A felkért hozzászólók: Bojtár Endre és Kovalovszky Miklós szavait Gáldi László, Nagy Miklós, Merényi Oszkár és Kani-zsai Nagy Antal hozzászólása követte.

MEGEMLEKEZÉSEK

Ignotus születésének 100. és halálának 20. évfordulója alkalmából — Társaságunk kezdeményezésére — Budapest Főváros Tanácsa a Városmajorban levő Klára utcát Ignotusról nevezte el. A XII. kerületi Ignotus utca 35. szám alatti házban elhelyezett emléktábla avatására 1969. november 3-án került sor, s ez alkalommal Társaságunk nevében Komlós Aladár elnök, a Magyar Írók Szövetsége részéről Fodor József emlékezett Ignotusra.

November 4-én a Kerepesi temetőben Heltai Jenő Borsos Miklós-alkotta síremlékének avatásakor a Magyar Irodalomtörténeti Társaság koszorúját Keresztury Dezső helyezte el.

November 29-én rendezte a Magyar Írók Szövetsége a Fővárosi Tanács által a közelmúltban létesített Radnóti utcában Schaár Erzsébet Radnóti Miklósról készített domborművének avatását (a 45. számú házban). Az Írószövetség részéről Simon István, és Társaságunk nevében Czine Mihály emlékezett Radnótira, s helyezte el a domborművön koszorúnkat.

NEMZETKÖZI LENAU TÁRSASÁG

A Nemzetközi Lenau Társaság 1969. évi tudományos közgyűlését Temesvárott rendezte szeptember 14-17-én. Magyar részről Wéber Antal *Charakterzüge der ungarischen Romantik* és Halász Előd *Heimite von Doderer und Ungarn* címen tartott előadást, míg Mádl Antal, mint e nemzetközi társaság tudományos tanácsának elnöke zárt ülés keretében számolt be a Lenau Társaság elmúlt évi munkájáról. Az eredményekből csak a magyar vonatkozásút említjük: a Nemzetközi Lenau Társaság füzetsorozatában a közgyűlésre készült el s került kiosztásra Krammer Jenő *Ödön von Horváth* című nyolcívés munkája.

A Magyar Tudományos Akadémia kiküldetésében, Tolnai Gábor akadémikus, vezetésével 10 tagú delegáció vett részt a közgyűlésen. A helyi szervezést és rendezést a Román Írószövetség vállalta magára

s mind a magyar, mind a többi (lengyel, szlovák, jugoszláv, osztrák, német, olasz) résztvevők a legnagyobb megelégedéssel nyugtázhatták figyelmes és körültekintő munkájukat. A tudományos közgyűlés résztvevői ellátogattak Lenau szülőhelyére, a Temesvár közelében levő Lenauheimbe, majd a közgyűlés befejezése utáni kétnapos kirándulás során megtekintették Nagyszeben, Segesvár, Brassó és Sinaia nevezetességeit.

P. R.